

INVENTARI DE LES ASSOCIACIONS POLÍTIQUES I OBRERISTES DEL PLA DE BARCELONA (1887-1897/1922)

Jordi Pradas i Andreu

INTRODUCCIÓ

El present treball no és altra cosa que una relació de les associacions republicanes, obreristes i catalanistes de diverses poblacions del Pla de Barcelona tal com consten al “Registre d'Associacions” de l'Arxiu del Govern Civil de Barcelona (d'ara en endavant, RAGC).

Hem recollit les entitats de les poblacions següents: Sant Martí de Provençals, Sant Andreu de Palomar, Sants, Les Corts, Gràcia, Sarrià, Horta i Sant Gervasi de Cassoles. Els límits cronològics ens venen detrmnats, d'una banda, per la data d'inici del RAGC, creta el 1887 amb motiu de la promulgació de la Llei d'Associacions; de l'altra, hem posat el límit en les annexions dels pobles del Pla a la ciutat de Barcelona, aixó és, l'any 1897 totes elles, llevat d'Horta (1904) i Sarrià (1922).

La font emprada, el RAGC, proporciona la següent informació de les associacions que s'hi enregistren: nom, finalitat, població, data de creació, adreça o adreces (no sempre) i, finalment, un apartat d'observacions que, sovint, s'emplena fent constar la dissolució o inexistència de l'entitat (òbviament, no sempre correspon la data real de dissolució amb la data oficial). També trobem el nom de la persona física que signa la instància de sol·licitud d'alta en el registre que s'havia de presentar al Govern Civil.

La informació més complerta la trobaríem en la documentació que presentaven les associacions i que formaven els corresponents expedients. Malauradament, sembla ser que no s'han conservat. Segons Assumpta Rodon, en el peíode 1887-1897 només disposem de tres expedients d'entitats dels pobles del Pla, tots ells referits a cooperatives de consum (dues de Sants i una de Sant Andreu). Amb la consulta directa d'aquests expedients, hem pogut constatar la documentació que havien de presentar les entitats:

- a) una instància demanant l'aprovació i registre dels estatuts, signada per un o més membres de la comissió constitutiva;
- b) l'estatut fundacional (nom, domicili, drets i deures dels socis, finalitats de l'associació) i tants estatuts i reglaments com vegades hagi canviat l'entitat;
- c) l'acta fundacional, amb la relació dels càrrecs de la junta directiva, i
- d) les actes posteriors on constin els canvis en la composició de la junta directiva.

Així, doncs, en base a la informació que figura en el RAGC hem ordenat les entitats republicanes, obreristes i catalanistes seguint dos criteris: per poblacions (que és la relació que finalment publiquem) i per ordre cronològic. La dificultat en conèixer amb més amplitud l'objecte i les característiques de les entitats ens impedeix d'elaborar una tipologia més ajustada, car sovint disposem només d'unes denominacions genèriques o poc definidores. De la relació hem suprimit les entitats no explícitament polítiques o treballadores, com “La Igualdad”, de Gràcia, els “Amigos del Progreso”, de Sants, o “El

Porvenir”, de Sant Gervasi de Cassoles. Tampoc hem inclòs les cooperatives de consum, tot i acceptant el seu caire popular i el seu arrelament al nostre país.

De tot plegat ens trobem una munió d'entitats de vida molt escadussera; moltes d'elles ja no existien en iniciar-se el segle XX. En canvi, hi ha entitats republicanes que poden haver canviat de nom o tenir continuïtat en les entitats que figuren com a apèndix de l'estudi d'Àngel Duarte; recordem que aquest autor realitza un recull de diversos centres, comités i organitzacions republicanes en algunes de les quals es manté la mateixa adreça que consta a la fitxa corresponent del RAGC.

A Horta i sarrià la majoria d'associacions apareixen amb una data de registre posterior al 1897. A Les Corts no hem trobat cap associació susceptible de ser vinculada amb els moviments republicans, obrers i/o catalanistes. A tall d'observació, afegirem que hem trobat una referència al Partit Socialista a Sant Andreu de Palomar, així com a les Tres Classes de Vapor; en tant que a Sant Martí, nus ferroviari, abunden les societats d'empleats del ferrocarril.

Com tota font històrica, el RAGC és molt relatiu. Ben segur no figuren totes les associacions que hi eren i de les que hi són, no totes es poden documentar i assegurar-ne l'existència; pensem, però, que la font i l'estudi poden ajudar a aprofundir més en el coneixement la xarxa associativa barcelonina en un moment clau de canvis i de transformacions.

RELACIÓ D'ENTITATS.

GRÀCIA:

Centro Fraternal (1883)
Obreros Carpinteros de Gracia y Contornos (1883)
Ateneo Libre Graciense (1885)
Casino Republicano Democrático Progresista (1885)
Centro "La Espiga" (1888)
La Reforma Social (1888)
Círculo Obrero Graciense (1889)
La Luz de la Verdad. Tertulia Democrática Graciense (1890)
Centro Republicano Graciense (1890)
Centro de la Unión Republicana (1891)
Ateneo Obrero Graciense (1891)
Amigos Republicanos de Gracia (1891)
Centro Republicano Progresista de la Villa de Gracia (1892)
Sociedad de Obreros Carpinteros de Gracia y sus Contornos (1892)
Sociedad de Obreros Panaderos de Gracia "La Espiga de Mayo" (1893)
Sociedad de Maestros Zapateros de Gracia (1893)
Casino Republicano del 3º y 4º Distrito (1893)
Círculo Recreativo Catalán (1895)
Casino Republicano de la Villa de Gracia (1896)
Casino Democrático Republicano Federal Pactista (1896)
Instituto Obrero Graciense (1896)
Sociedad Gremial de cerrajeros y Herreros de Gracia y sus Contornos (1896)

HORTA:

Centro Democrático progresista (1897)
Ateneo Obrero Hortense (1888)
Casino de la Unión Republicana (1893)
Casino Republicano Demócrata Federal de San Juan de Horta (1893)
Sindicato de Obreros Ladrilleros (1900)
Sociedad de Obreros Albañiles de la Barriada de Vallcarca (1901)
Sociedad Obrera de Socorros Mutuos (1902)
Sociedad de Socorros Mutuos de los Operarios de la Fábrica de los Señores Zaragoza (1902)
Centro Republicano Instructivo (1903)

SANT ANDREU DE PALOMAR:

Centro Democrático Histórico (1882)
Ateneo de las Clases Obreras (1886)
Círculo Democrático Progresista (1887)
Círculo de la Unión Republicana (1889)

Sociedad de Oficiales Albañiles de San Andrés de Palomar (1890)
Tres Clases de Vapor de San Andrés de Palomar (1890)
Círculo Socialista de la Agrupación Andresense del Partido Obrero (1891)
Federación de Obreros de los Ferrocarriles de España (1893)
Círculo Republicano Demócrata Federal (1893)
Círculo Republicano Demócrata Federal de San Andrés de Palomar (1896)

SANT GERVASI DE CASSOLES:

Centro Democrático Instructivo de San Gervasio de Casolas (1883)
Ateneo de San Gervasio (1886)
Ateneo de San Gervasio de Casolas (1887)
Centro Republicano Posibilista de San Gervasio de Casolas (1892)
Círculo Federalista (1894)
Centro La Fraternidad Casolense (1896)

SANT MARTÍ DE PROVENÇALS:

Centre Catalanista Provensalench (1879)
Los Obreros de la Academia Libre (1882)
Centro Democrático Progresista (1882)
La Proletaria (1885)
Centro Democrático Progresista (1886)
Sociedad de Maquinistas y Fogoneros de los Ferrocarriles de Cataluña (1887)
El Rayo de la Construcción Mecánica (1887)
Círculo Republicano Federal Democrático (1888)
Sociedad de Oficiales Barberos (1888)
Centro de Oficiales Ladrilleros de San Martín, Gracia y Horta (1889)
Centro Democrático de la Unión Republicana (1889)
Unión de Trabajadores de las Fábricas de Harinas (1890)
Centro Republicano Coalicionista Martinense (1890)
Tres Clases de Vapor de San Martín de Provensals (1891)
Alianza de las Secciones de Obreros Zapateros de San Martín y San Andrés (1891)
Unión Obrera (1891)
Centro Republicano Coalicionista Sagrerense (1891)
Sociedad de Maquinistas y Fogoneros de los Ferrocarriles T.B.F. (1891)
Centro Obrero Instructivo de Curtidores de San Martín de Provensals (1891)
Sociedad de Peones de Varias Clases La Confianza (1891)
Verdadera Unión de Obreros de Estampados y Blanqueos Mecánicos de Barcelona y su Llano (1891)
Unión de Obreros Curtidores de Pielas Laneras y Cabrías (1891)
Centro Republicano Demócrata Centralista (1892)
Centro Republicano Democrático Unionista (1892?)
Casino republicano Democrático Federal (1892)
Círculo Republicano Histórico (1892)
Centro de la Unión Republicana Sagrerense (1892)
Juventud Federal Propagandista de San Martín de Provensals (1892)
Unión de Obreros de Estampados y Blanqueos Mecánicos de Barcelona y su Llano (1893)

Círculo "Once de Febrero" (1893)
Centro de la Unión Republicana del 2º Distrito (1893)
Sociedad de Maquinistas y Fogoneros "La Esperanza" (1893)
Confederación de Maquinistas y Fogoneros de los Ferrocarriles de España (1893)
Círculo Democrático de la Unión Republicana (1893)
Sociedad de Tintoreros de Seda de Barcelona (1893)
Casino Republicano Progresista (1894)
Círculo de la Unión Constitucional Republicana del 2º Distrito (1894)
Sufridora, La: Sociedad de Instrucción y Recreo de Fogonistas (1894)
Ferro-viaria, La: Sociedad de Obreros de los Ferrocarriles de Cataluña (1894)
Unión Popular de Curtidores (1895)
Progreso, El: Centro Republicano Democrático Instructivo (1895)
Sindicato General de los Ferrocarriles de España (1895)
Círculo Republicano Nacional (1897)

SANTS:

Sociedad Recreativa e Instructiva Democrática (1886)
Centro Democrático Progresista (1887)
Círculo Republicano Posibilista de Sans (1889)
Juventud "Niu Guerrer" de Sans (1890)
Centro Obrero de Amigos de Sans (1892)
Obreros Panaderos de Sans (1892)
Centro Republicano Democrático Progresista (1893)
Sociedad "La Familiar Obrera" (1893)
Centro Federalista de Sans (1893)
Círculo Obrero Instructivo y Recreativo de Sans (1894)
Pacto Fraternal Centro-Republicano Democrático Federal de Sans (1894)
Centro de la Unión Republicana (1895)

SARRIÀ:

Centre Catalanista Sarrianench (1901)
Sociedad de Albañiles de Sarrià (1901)
Sociedad Cooperativa de los Empleados del FF.CC. de Sarrià a Barcelona (1902)
Centro Popularb Instructivo (1905)
Sociedad de Obreros Carpinteros (1905)
Centro Republicano Radical (1909)
Agrupación Mutua de Accidentes de Trabajo e Industria (1919)

BARCELONA, JUNY 1988

